

PAKİSTAN VE ARAP BAHARI

Pakistan'ın Arap Baharı politikası pragmatik, ulusal çıkarlar öncelikli bir çizgide şekillenmiştir. İslamabad'ın İran ve Suudi Arabistan'la ilişkileri, kendi sınırları içerisindeki mezhep gerginliği ve Afganistan'la ilişkileri bu politikanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda, İslamabad'ın Bahreyn ve Suriye'deki çatışmalara karşı olan tutumunu şekillendiren faktörler, ülkenin petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırmak ve İran'ın bölge genelinde 'tehlikeli bir derecede' nüfuz elde etmemesini sağlamak oldu .

Bülent ARAS & Sinan EKİM

Şubat 2011'de Bahreyn'de ayaklanma patlak verdiği zaman, Pakistan Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari ayaklanmaların ülkedeki politik ve sosyal düzeni sarstığı için kınanmaları gerektiğini söyleyerek, Bahreyn'de hüküm süren El-Halife ailesine desteğinin devam ettiğini belirtti. Pakistan, desteğini aynı zamanda somut bir şekilde göstererek, Bahreyn'e polis ve ordu personeli yardımında bulunacağını ekledi: Mayıs 2011'den önce, yaklaşık 2,500 Pakistanlı Bahreyn'in milli güvenlik teşkilatında görev yapmaya başlamıştı.

Pakistan'ın olaylarda aktif bir rol alması, enerji politikasına dayanıyordu. Bahreyn'in petrol ve doğalgaz rezervleri Pakistan'ın

tutumunu etkileyen en önemli faktörlerden biri oldu. Bahreyn'in bu alanda Pakistan için önemini arttıran bir unsur, Arap Baharı'ndan önce de Bahreyn'in Pakistan'ın petrol ihraç ettiği ilk on ülkeden biri olması: 2010 ve 2011 yılında Bahreyn, listelerde Pakistan'ın en büyük beşinci petrol kaynağı olarak yer aldı. 2011 yılında Bahreyn petrolünün varil başına 106 Amerikan doları olması, ve OPEC petrol devlerine kıyasla makul bir fiyatla petrol satıyor olması da İslamabad'ın Bahreyn'deki politik dengeyi koruma çabalarını arttırdı.

Pakistan'ın statükoyu korumaya yönelen bir başka etken de bir Sünni kuvvet olarak, bölge genelinde Şii güçlenmesini engellemekti.

Bahreyn'de Şii grupların ayaklanmasından sonra Suudi Kralı Abdullah'ın korkusu El-Halife'nin durumun kontrolden çıkmasından korkarak Şii liderlerle anlaşması ve onlara birtakım ayrıcalıklar tanımasıydı. Suudi Arabistan'daki Şiiler, Bahreyn ile sınır bölgesi olan ve petrol yataklarına da ev sahipliği yapan doğu kanadında yerleşik olduklarından, Kral Abdullah onların Bahreyn'deki 'zaferden' etkilenecek ayaklanabileceğinden endişelendi.

Bu durum, aynı zamanda İran'ın Körfez bölgesi ve Orta Asya'da güçlenmesi olasılığını beraberinde getirdi. Suudi Arabistan, İran'ın 'Şii-Sünni ekseninde' şekillenen çatışmaları, kendi çıkarları

doğrultusunda kullanma olasılığını göz ardı edemedi. Bu nedenle, Bahreyn'e yapılan herhangi bir Suudi yardımı, dolaylı yoldan İran'ın yükselmesine karşı yapılan bir 'yatırım' olarak da düşünülmelidir.

Peki, Pakistan'ın bu durumda Suudi-endeksli bir dış politika izlediği yorumunu yapmak doğru olur mu? Başkan Zardari önderliğindeki Pakistan Halk Partisi'nin siyasi platformu göz önünde bulundurulsa, böyle bir iddianın yanlış olduğu daha da belirginleşiyor. Pakistan'ın Bahreyn'deki çatışmada yer almasında en önemli etkenlerden biri, Irak'ın 2011 yılında belirlenecek olan kaderinin, Afganistan'ın 2014 yılındaki kaderini belirleyeceği düşüncesiydi. Afganistan'ın Pakistan sınırında Pakistan'ın öncelikleriyle çatışan bir politika izleyen bir ülke olmaması için, Sünni bir hükümet tarafından yönetilmesi gerekiyordu; bu doğrultuda Riyad'ın desteğini güvence altına almak istedi.

Bu atılım, Pakistan içerisindeki birçok medya kanalından ağır tepkiler topladı. Pakistanlı askerlerin, Bahreyn'deki Şii-karşıtı şiddetin piyade erleri olarak uluslararası basına yansımaları, Pakistan'daki Şii-Sünni kavgasını şiddetlendirdi. Pakistan gibi mezhep çatışmalarının neredeyse günlük bir sıklıkta yaşandığı bir ülkede, şiddetin yükselmesi korku yarattı. Pakistan'ın mezhep çatışması riskine rağmen Bahreyn'deki olaylara müdahil olması, bölgedeki jeopolitik önceliklerini koruma isteği idi. Bu doğrultuda da, İslamabad, Bahreyn'i sarsan devrimci akımların etkilerinden endişe duyup, statükoyu savunma endeksli bir dış politika izledi. Ayrıca Bahreyn'de

Pakistan'ın mezhep çatışması riskine rağmen Bahreyn'deki olaylara müdahil olması, bölgedeki jeopolitik önceliklerini koruma isteği idi. Bu doğrultuda da, İslamabad, Bahreyn'i sarsan devrimci akımların etkilerinden endişe duyup, statükoyu savunma endeksli bir dış politika izledi.

kısa sürede kazanılacak üstünlüğün Pakistan'a bu bağlamda negatif bir geri dönüşü olmayacağı algısı etkili olmuştur.

Esad Karşısında Değişken Pakistan

15 Mart 2011'de patlak veren Suriye iç savaşı karşısında İslamabad tarafsız kalarak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2043 numaralı çözüm önerisi ışığında, Suriye'ye askeri bir müdahale yapmaktan çekindi. Suriye'nin Pakistan için önemini kavramak için, Suriye lideri Beşar Esad ile Tahran arasındaki ilişkileri değerlendirmek gerekiyor. Aralık 2003'ten beri İran ile Pakistan arasında, İran doğal gazını Pakistan'a ulaştıracak boru hattının inşaatı üzerine tartışmalar devam ederken, projenin Ekim 2012'de başlayıp Aralık 2014'te tamamlanması bekleniyordu. Bu anlaşma, özellikle El-Kaide lideri Usame bin Ladin'in Mayıs 2011'de Abbottabad'da yakalanmasından sonra uygulanan ambargolar ışığında önem arz ediyordu.

Suudi Arabistan'ın Sünni dünyası ve Pakistan üzerindeki nüfuzundan rahatsız olan Cumhurbaşkanı Zardari, boru hattı projesini, aynı zamanda Suudi Arabistan ve

İran arasındaki denge oyununun bir parçası olarak kullandı. Bu anlaşma, Zardari hükümetinin seçilmesinden sonra Riyad'ın uygun fiyatlı petrol satışlarını tecil etmesi üzerine, Pakistan'ın enerji kıtlığı için bir çözüm de oluşturmuş oldu.

Bu proje daha sonra, siyasi alanda Suudi liderliğini izleyen Navaz Şerif'in Müslüman Ligi yönetimi altında iptal edildi. Gelişmenin Şubat 2014'de o dönemin Suudi Savunma Bakanı Salman bin Abdul-Aziz'in Pakistan'a yaptığı üç günlük ziyareti seyretmesi de önemli bir nokta. Savunma alanındaki işbirliği potansiyelini tartma amaçlı yapılan toplantıların ardından, Suudi Arabistan'ın Suriye'deki Esad karşıtı muhalefeti güçlendirmeye yönelik silah ve donanım alımında bulunacağı (JF-17 Thunder ve ANZA) ve Pakistan'dan kendi ordusuna eğitmen aldığı açıklaması yapıldı. Şerif, petrol boru hattı projesinden de geri çekilerek, Suriye iç savaşındaki pozisyonunu değiştirdi ve Esad'ın devrilmesi gerektiğini savundu.

Müslüman Ligi'nin, beş senelik Zardari hükümetinden sonra zarar gören Pakistan-Suudi Arabistan ilişkilerini düzeltmek için böyle bir politika izlemiş olması

mümkün. Ayrıca Pakistan, İran'ın özellikle Aralık 2014'den sonra Afganistan'da nüfuz elde etmesinden korkuyordu. İktidar karşıtı devrimcileri başarıyla bastırdıktan sonra Suriye, İran ve Lübnan ile işbirliği yaparak, Körfez bölgesinden Akdeniz'e kadar uzanan bir Şii ekseninin yaratılmasına 'katkıda' bulunabilirdi. Doğu Akdeniz kanadında kuvvet toplamış olan İran, Pakistan'a karşı Kabil'de daha büyük bir tehdit oluştururdu.

Bir başka etken de Pakistan'ın enerji sıkıntısı oldu. İran ve ABD'nin kitle imha silahları konusunda anlaşmaya varmamış olduğu 2014 yılında, ABD projenin devam etmesi dahilinde, Pakistan'a tekrardan uluslararası ambargoların uygulanacağını belirtmişti. Bu ihtimal de İslamabad'ın Riyad'a yaklaşmasında aracı oldu. İran ile olan anlaşma Pakistan'ı uluslararası toplumdan dışlamakla tehdit ederken, Riyad ile kurulacak ittifak Pakistan'a hem petrol ve doğalgaz yardımı, hem de NATO sonrası Afganistan sahnesinde askeri destek sözü verdi.

Yemen ve 'Kararlı Fırtına'

Yemen'in Şii topluluğu, Husiler, Mart 2015 tarihinde Suudi Arabistan tarafından desteklenen Hadi hükümetine karşı ayaklandılar. Riyad tarafında bir araya getirilen ve Sünni ülkelerden oluşan askeri birlik, Mart sonu Nisan başı Yemen'e hava saldırısına başladı. 'Kararlı Fırtına' olarak adlandırılan bu operasyon, aynı zamanda İran'ı da Yemen'de Şiiilerin yanında çatışmanın

içine çekti. Desteği istendiği zaman, Pakistan Başbakanı Navaz Şerif terörizm karşıtı çalışmalara katkıda bulunacağını belirtirken, lojistik bir yardım sağlamak konusunda sessiz kaldı. İslamabad ayrıca büyükelçiliği Sana'dan Aden'e taşımayı reddederek, Suudi Arabistan önderliğindeki koalisyonun her kararına uymayacağını hissettirdi.

Pakistan'ın Yemen'deki çatışmaya kendini dahil etmesi, birçok açıdan yanlış bir karar olacaktı. Öncelikle, Pakistan ordusu kapasitesinin yetmeyeceği sorumluluklar üstlenmişti: Afgan-Pakistan ve Keşmir bölgelerinde hiç bitmeyecekmiş gibi gözükken çatışmalar devam ederken, İran ile paylaşılan Beluçistan bölgesi de halen mezhep kavgalarıyla kaynıyordu. Ordunun Temmuz 2014'de beri Kuzey Veziristan'da Taliban ile çatışma halinde olduğu da unutulmamalı.

Afganistan'ın siyasi yapısının şekillendirilmesi ve bu eksen dâhilindeki endişeler, Riyad ve İslamabad'ı dış politikada yakınlaşmaya itecektir. Fakat, İran'ın tekrardan, Pakistan'ın enerji 'açlığını' doyurabilecek bir ekonomik güç olarak yükselme olanağı, İran ve Pakistan ilişkilerini daha pragmatik bir boyuta taşıyacaktır.

Arap Baharı eksenindeki diğer çatışmalardan farklı olarak, Yemen’de patlak veren olaylar, sivil toplum örgütlerinden büyük oranda tepki topladı. Pakistan’ın Suudi operasyonlarında kullanıldığından yakınlıkla, Sünni askeri birliklere katılmanın Pakistan’ın kurulma amacındaki temel ilkesini ihlal ettiğini öne sürdüler: Belirli bir İslam anlayışını savunmaktan çok, Pakistan Orta ve Güney Asya’nın Müslümanlarına ‘ev’ olmak için Hindistan’dan ayrılmıştı. Yemen’e takviye birlik göndermek, bu nedenle Şiiilerin Pakistan’daki güvenliğini de tehlike altına sokuyordu.

Her ne kadar uluslararası toplumdan gelen reaksiyonlar, Pakistan’ın Suudi isteklerine karşı koymayacağı yönünde olmuş olsa da, Pakistan Parlamentosu günler süren tartışmalardan sonra çatışmaya dahil olmayı reddetti. İran’a

karşı ambargoların da gevşetilerek çözümlene yoluna giriliyor olması, İslamabad’ın kararında etkili oldu. Hatta, Tahran ve P5+1 liderlerinin olumlu görüşmelerinden sonra, Pakistan, İran ile boru hattı görüşmelerini tekrardan açmaya sıcak baktığını dile getirdi. Bu hareket, Pakistan’ın İran’ı düşman ülkeden daha çok kârlı bir ortağa dönüştürmek istediğinin en çarpıcı göstergelerinden biri oldu. Fakat çok kesin sonuçlar çıkarılmamalı.

İran ve Suudi Arabistan arasındaki dengeyi kurabilmek Başbakan Şerif’i gelecek yıllarda zorlayacaktır. Afganistan’ın siyasi yapısının şekillendirilmesi ve bu eksen dâhilindeki endişeler, Riyad ve İslamabad’ı dış politikada yakınlaşmaya itecektir. Fakat, İran’ın tekrardan, Pakistan’ın enerji ‘açlığını’ doyurabilecek bir ekonomik güç olarak yükselme olanağı, İran ve Pakistan ilişkilerini daha pragmatik bir boyuta taşıyacaktır. İki ülkenin gelecekte Afganistan’da nüfuz elde etmek için bir anlaşmazlık içine girme ihtimali halen yüksek olsa da, ekonomik işbirliğinin gerginlik derecesini büyük oranda azaltacağını öne sürebiliriz.

‘Kararlı Fırtına’ çerçevesindeki gelişmeler, Pakistan’ın kendi öncelikleri ışığında bir dış politika izlediğini ortaya koydu. Her ne kadar Suudi Arabistan Pakistan için önemli bir siyasi ve ekonomik ortak olsa da, Pakistan’ın kendisi için çizdiği yol, dış politikanın milli çıkarları destekleyici şekilde tasarlanacağını üzerinde durdu.

Pakistan’ın Pragmatik Arap Baharı Politikası

Pakistan’ın Arap Baharı politikası pragmatik, ulusal çıkarlar öncelikli bir çizgide şekillenmiştir. İslamabad’ın İran ve Suudi Arabistan’la ilişkileri, kendi sınırları içerisindeki mezhep gerginliği ve Afganistan’la ilişkileri bu politikanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda, İslamabad’ın Bahreyn ve Suriye’deki çatışmalara karşı olan tutumunu şekillendiren faktörler, ülkenin petrol ve doğalgaz kaynaklarına ulaşımını kolaylaştırmak ve İran’ın bölge genelinde ‘tehlikeli bir derecede’ nüfuz elde etmemesini sağlamak oldu. Parlamento’nun Yemen krizinde verdiği karar da, Pakistan’ın kendi çıkarlarına karşı olarak uluslararası bir çatışmaya zorla itilemeyeceğini vurguladı.

Bu yüzden Pakistan, Arap Baharı çerçevesindeki gelişmelere karşı geniş kapsamlı bir politika izlemek yerine, her vakayı kendi içerisinde değerlendirip, ona göre bir tutum sergiledi. Bu sebeple de askeri bir hareketlenme içinde bulunması veya tarafsız kalması, kendi çıkarları doğrultusunda idi. Sonucun Pakistan’ın istediği gibi olup olmayacağı, Arap Baharı’nın belirsizliği içerisinde şimdilik bir soru işareti. ◯

Prof. Dr., Sabancı Üniversitesi & Araş. Gör., İstanbul Politikalar Merkezi